

Lana Hudeček

PRIDJEVI U "SPOVIDI OPĆENOJ"

U radu se prikazuje i sistematizira pridjevski fond potvrđen u "Spovidi općenoj"; daje se pregled deklinacije pridjeva i analiza njihovih sintaktičkih funkcija te povlače paralele s već obrađenim stanjem u zamjeničkom fondu. Ovaj je rad svojevrsna dopuna mojega rada "Zamjenice u *Spovidi općenoj*".¹ Svrha mu je dati cjelovitu sliku pridjevsko-zamjeničkoga fonda "Spovidi općene".

Rad je podijeljen u tri dijela. U prvom se ukratko prikazuje korpus, u drugom se donosi pregled pridjevskih gramatičkih morfema, u trećem se daje pregled funkcija koje pridjev ima u rečenici.

1. KORPUS

Spovid općena, prijevod latinskoga izvornika (Confesione generale, M. Carcano) objavljena je 25. travnja 1496. godine kao prva knjiga nabožnobeletrističkog štiva tiskana u senjskoj tiskari i jedna od prvih knjiga tiskanih u Hrvatskoj na čakavštini uopće, što je čini vrijednim dokumentom jezičnog stanja u Senju krajem 15. stoljeća. Jezik zabilježen u *Spovidi* ne može se bez ograda prihvatiti kao vjerna slika govornoga jezika; u njemu ima i podosta elemenata književnoga jezika, kojima autor svjedoči o svojoj kulturi, te ih najčešće upotrebljava kao stilski markirano izražajno sredstvo.

Jezik Blažiolovičeva prijevoda je čakavština koju na fonološkoj razini karakterizira ikavsko-ekavski refleks jata. Poluglas u jakom položaju realiziran je s *a*, a u slabom redovito ispada. Iznimke koje odstupaju od ovoga pravila malobrojne su (npr. smrti 1). Samoglasno *r* realizirano je redovito s *r*, a samoglasno *l* s *u*, iako za samoglasno *l* postoji i dosta primjera s neizmijenjenim *l* (grih plteni 65, ljubav pltenu 53). Prednjojezični nazal ξ ostvaren je s *e* u gotovo svim slučajevima (izuzetci: jazikom 20, žaju 67, žaina 66).²

¹ Usp. Hudeček 1988.

² Usp. Nazor 1979 : XI – XVIII.

Razmatrajući razvoj fleksije pridjeva i zamjenica u jeziku hrvatskoglagoljskih zborničkih tekstova iz 15. stoljeća, E. Hercigonja uočava sljedeće stanje: "Otkriva se ovdje složen -često protivurječan i kolebljiv - proces sustavskih previranja i preoblika; od gubljenja diferencijacije određeni / neodređeni oblik pridjeva, po opsegu različitog, u zamjenica i pridjeva, potiskivanja opreke u raspodjeli sufiksa ovisno o tome prethodi li im palatal ili nepalatal, izjednačavanja pridjevske (složene) i zamjeničke deklinacije, pa do jasno iskazane usmjerenosti razvoja na uspostavljanje što većeg broja dodirnih točaka na relaciji pridjevsko - zamjeničko - imenska deklinacija" (Hercigonja 1982 : 10). Oblici pridjeva potvrđeni u *Spovidi* odražavaju približavanje kraju svih navedenih procesa, ali još se mogu primijetiti i neki elementi starijih stanja.

Istraživanje pridjeva provedeno je na faksimilu *Spovidi općene* izdanom 1978. godine te se brojevi stranica navedeni pri citiranju primjera odnose na paginaciju tog izdanja. Primjeri su transliterirani, ali je zanemaren poluglas na kraju riječi koji dolazi u isključivo pravopisnoj funkciji; kratice su razriješene bez posebnih napomena jer bi njihovo donošenje samo umanjilo jasnoću primjera.

2. PREGLED PRIDJEVSKIH GRAMATIČKIH MORFEMA

2.1. Jednina

Nominativ. U nominativu jednine potvrđeni su gramatički morfemi *-i*, *-ø* za muški rod, *-o* za srednji te *-a* za ženski (kako govori on mudri poeta 24, ako si kada pogrdil dobar glas družih 31, zač človik len ima faštidi 38, otvrdne da neće pustiti zal put 43, človik pijan stratil bi v tovariši 49, kriposti s kimi vični Bog 59; dobro činen'je po sili Bogu ni drago 8, ako je učinil dostojno počten'je križu 22, zal put ali zlo činen'je 43; vanaglorija iliti tašća slava 18, ni ino nego jedna zla volja 28, misal pohotna oda zla mišljen'ja ni prazna 50).

Genitiv. U genitivu jednine potvrđeni su za muški i srednji rod gramatički morfemi *-oga* / *-ega* te *-a*. Za ženski rod potvrđen je gramatički morfem *-e* (učini im zlamen'je svetoga križa 1, da se nima poželiti žena iskrnoga tvoga 16, ako je Bog od oholnoga an'jela učinil djavla ča oće učiniti od človika neposlušnoga 17, da je od dobra roda 18, neće povrnutu tujega 44; to vse ishodi od mala srca 3, ali se spričati od zla činen'ja 16, od srca jadovita 29, mala ljubav od velika dobra 36, misal pohotna oda zla mišljen'ja 50, ako se je postavil v delo zla i nečista mišljen'ja 69; budi dobre volje 2, prez svete spovidi 6, učinil zlo slobodno i z dobre volje 8, na dostojan'je muke velike 16, od svoje dobrovoljne volje 61, pomoćiju ku su prijelj od svete matere crikve 65).

Dativ. U dativu jednine potvrđeni su za muški i srednji rod gramatički morfemi *-omu* / *-emu* te *-u* (potvrde samo za muški rod), a za ženski rod *-oj* (i ošće prostiti svetomu Petru 2, od potrebe ti je biti žalostnu od zal ke si učinil 5, da se

inim bogom nimamo klanjati nego jedinomu Bogu 13, koliko je bil poslušan...svomu starijemu 19, ki se daju pltenomu grihu 53, kako jest pića duhovna vsakomu vernomu krstjaninu 66; da se ima pritisnuti k dobru večnomu 71; on prosti svetoj Mariji Magdaleni 2).

Akuzativ. Akuzativ pridjeva muškoga roda jednak je (isto kao kod imenica i zamjenica) nominativu za neživo i genitivu za živo, a akuzativ pridjeva srednjega roda nominativu. Stoga su akuzativni nastavci za pridjeve muškoga roda *-oga / -ega, -i, -ø, te -o / -e* za pridjeve srednjega roda jednine (on zva svetoga Matija 2, da si uvridil Gospodina Boga i iskrnega i dušu tvoju 6, iskrni se uvrijuju vzimljući njegovo imen'je i njegov dobar glas 6, ali v ki ini dan svet 11, da je pripravna na grih plteni, da ne bi upal v nečisti grih plteni 65, na dan sudnji 66, daj cel svit koga vidiš da ima veću potribu 68, upal v ki koli težak grih 69; vrnuti zlo vziiman'je 4, da imij dobro srce 11, pa ako si kada klel zlo vrime 29, va vrime minuće 35, da sime gre v mesto dostojno 52, ako ti je bilo drago slušati zlo govoren'je 55, po rečenih kriposteh vični Bog urišuje stvoren'je razumno 59, početi činiti ko koli dobro delo 63).

Jednim je primjerom u muškome rodu potvrđen staroslavenski nastavak *-ago* (veruješ li v boga Otca vsemogućago 11), u očito okamenjenoj liturgijskoj frazi.³

Ženski rod ima redovito gramatički morfem *-u < ø* (prisegati na dobru veru 13, po svetu Mariju 13, zamisliti ku koli novu stvar 22, ako ti nosiš nenavist ali zlu volju 25, za dati mu potla dobru baštunadu 33, za dugu užancu hoćemo reći 36, sve strate za ljubav pltenu 53, pogrđiti njegovu zlu ćud 72, tada pop učini mu spovid općenu 72).

Vokativ. Malobrojni potvrđeni vokativni oblici jednaki su nominativnima (sinu moj i brate dragi 1, moj dragi sinu 2, hći moja počtena 54).

Lokativ. U pridjeva muškoga i srednjega roda dobro se čuva gramatički lokativni morfem *-i* (refleks staroga lokativnoga morfema *-ě* neodređene palatalne pridjevske deklinacije). Iako potvrde nisu mnogobrojne, u osam potvrđenih primjera pet je puta potvrđen gramatički morfem *-i*, a četiri puta morfem *-om / -em* (ali v kom godi velii počten'ji 33, ako kada v dobri deli...prišla mu je prvo lenost od misli 39, ako se je naslajival v tom takovi zli mišljen'ji 69, v dobri činjen'ji pohvaliti ga 71; složena po častnog gospodini fra Mihovili 1, v grihu pltenom 53,

³ Slično je i u zamjeničkom fondu. U genitivu zamjenica muškoga i srednjega roda nalazimo isključivo gramatičke morfeme *-oga / -ega*. Morfemski par *-ago / -ego*, koji je bio jedno od najmarkantnijih sredstava koja su svjedočila o literarnoj kulturi naših pisaca glagoljaša, potvrđen je u *Spovidi* samo u jednom primjeru (vse dni života moego 7), a kontekst odmah čini jasnim zašto se prevoditelj Blažiolović odlučio za ovaj crkvenoslavenski oblik. Navedena je rečenica, naime, biblijski citat proroka Davida, koji je, unošenjem elemenata višeg, crkvenoslavenskog stila, valjalo prevesti u maniri liturgijskih tekstova, u koju je Blažiolović, kao visoki crkveni dostojanstvenik, bio zacijelo dobro upućen (Hudeček 1988, 64).

kako se čte v svetom van'jel'ji 66, v posljednjem sudi 66). U zamjenica je zabilježeno ponešto drukčije stanje, to jest gramatički morfem *-i* potvrđen je samo dva puta, uz obilje primjera za gramatički morfem *-om / -em*.⁴

U lokativu jednine ženskoga roda zabilježen je samo jedan odnosni pridjev, također s gramatičkim morfemom *-i* (ni bil stisnut v ljubvi božji 58).⁵

Instrumental. U muškom rodu (za srednji nema potvrda), javlja se isključivo gramatički morfem *-im* (da ga diju tako pokrvenim zakonom i pokrivenim 10, s velikim divicionom 19, ako se je kada špotal dobrim i višim od drugih 20, čin da reče grišnik svoj grih osebnim načinom od više rečenih grihov 23, kada človik nepravdenim zakonom udriži blago inih 44, ki se njemu ispovidaju svršenim zakonom 65).

U ženskom rodu isključivo je stari nastavak *-u < o*, te se oblici za instrumental ženskoga roda formalno podudaraju s akuzativnima (s misalju odlučenu 38, pomoćiju ku su prijeli od svete matere crikve 65).⁶

2.2. Množina

Nominativ / akuzativ. U sklonidbi pridjeva srednjega i ženskoga roda nominativ i akuzativ se poklapaju; u srednjem rodu zajednički im je gramatički morfem *-a*, a u ženskom *-e* (niš ne manje poglavite su ovih 7 zvrh rečenih 60, da bi ne bile piće duhovne 65, da bi ne bile piće telesne 65; ča je stvari podobne i počtene ča mu se zapovi 10, čineći zlamen'ja nepočtena 20, ako je kada odagnal dobra nadahnutja 69, i ako se je deletal razumiti otajna velika od gospode pape i inih 69; kada človik govori riči grde i nečiste 25, i ine igre nepodobne 50, jest govoril riči nepočtene 53, ako je govoril riči nepočtene 53, ako si kada nosil...ine stvari ke lipo mirisaju i dobar odur davaju 56, da imamo okusiti stvari božastve-

⁴ Pridjevne zamjenice muškog a i srednjega roda redovito imaju u lokativu gramatički morfem *-om / -em* (v svom srci 26, v svoem srci 16, v svem govoren'i 38, po svoem človičanstvu 17, po svom dostoenstvu 17, na ovom svitu 4, koliko je va tom grihu 24, dela od života v kom se čini ko dobro 62, v kom mesti 10, vazda i va vsem činiti zlo 4, v nikom od nih 12). Gramatički morfem *-i* zabilježen je u samo dva primjera (v tom takovi zli mišlen'i 69, ako po negovi mudrosti 59). Istraživači zborničkih hrvatskoglagoljskih tekstova utvrđuju daleko veću čestotnost gramatičkih morfema *-om / -em* u odnosu na morfem *-i* u lokativu muškoga i srednjega roda (Hercigonja 1982: 29, Damjanović 1984: 111). Velika učestlost uporabe morfema *-i* u lokativu jednine pridjeva svih rodova svakako je jedna od najmarkantnijih jezičnih crta *Spovidi općene*.

⁵ Lokativ zamjenica ženskoga roda podudara se s dativom (v hiži tvoei 7, v kući svoej 15, po ovi skali 59, v toi zapovidi 16, v koi zapovidi 16).

⁶ U zamjenica je potvrđeno identično stanje: gramatički morfem *-im* u muškom i srednjem rodu (našim blagom 66, roteći se negovim imenom 5, s svojim tovarišem 27, svojim zlim govoren'em 29, s onim ki e jači 22, i tim človik oće reći 11, kim koli grihom 57, s inim vzdržaniem 73, s takovim načinom 2), nastavak *-u* u ženskom rodu (s svoju ženu 53, s ku godi živinu 53, s niednu takovu ženu 51, ako se je umival inimi vodami negoli inu ku daje Bog 69).

ne 61, za imit sliditi v životi ovom stvari teške 61, nositi prstene i ine dobre zoje 69, ako se je deletal imiti stvari lipe i držal je je drage i skrivene 69).

U muškom rodu nema morfematske izjednačenosti između nominativa i akuzativa; u nominativu nalazimo gramatički morfem *-i* (budite živi moji sini 13, njegovi sveti 30, blaženi nišći duhom, blaženi umileni i milosrdni...blaženi čisti srcem, blaženi milosrdni 59, sveti redi 64), a u akuzativu su zastupljena dva gramatička morfema: češći *-e* (on ozdravljaše nemoćne, skreševaše mrtve, ozdravljaše gubave 2, išče reći ali učiniti glasi nove ki nisu nigdare bili rečene ni učinjene 22, imenujući udi nepočtene od muža ali od žene, da bi gdo videl tvoje udi nepočtene 55, ako je kada tikal človika ali ženu za njegovi udi nepočtene 57) i rjeđi *-i* koji je ostatak nominalne deklinacije (kaže svoji udi sramotni 46, duši tvojoj imaš dati 3 stvari. Prvo: dobri sviti mišljenja 71)⁷.

Genitiv / lokativ. U sva tri roda potvrđen je u *Spovidi* jedinstveni morfem *-ih* < *-ehb*, *-ihb*⁸ (da ako očeš imiti raj i slavu blaženih 5, da si vazda uvridil Gospodina Boga i njegovih svetih psujući 5, je li svršil odlučenje mrtvih 15, počni pitati od 7 smrtnih grihov 17, zvrh 7 virtudi poglavitih zvrhu rečenih 61, ki su jati od lažnih krstjan 67, odriši ga od njegovih grihov ispovidanih i skrušenih 72; ošče i 7 blaženstvi poglavitih jesu te zvrh rečene 60; mnogo inih stvari nedostojnih 49, da biše človik od lipih stvari; v 7 kriposti poglavitih 57).

Dativ. Potvrđen je samo jedan pridjev u dativu množine (bolje je tada bižati od napasti nego falsim želinjem služiti 50). U zamjenica je potvrđen jedinstveni morfem *-im* < *-emb*, *-imb* (analogno situaciji u genitivu / lokativu, u kojima je također potvrđen jedinstveni morfem *-ih*) za sva tri roda zamjenica s palatalnom i nepalatalnom osnovom⁹.

Instrumental. Potvrđena su dva pridjeva u instrumentalu množine ženskoga roda s gramatičkim morfemom *-imi* < *-emi*, *-imi* (počni redovnik gibati grišnika slatkimi riči 1, ima ga ukripiti slatkimi riči 11).

⁷ Akuzativ muškoga roda u zamjenica karakterizira zastupljenost elemenata starije morfološke strukture: uz redoviti, novi nastavak *-e* potvrđen je i stariji *-i* (*-y*): vse grihi moe 7, vse grihi tvoe 11, prostite naše grihi 5, te takove dari 62, ove dari 62, grihe v ke bi mogel...upasti 1; ja oću tvoi pinezi 42, učiniti negovi tegi 39, kaže svoi udi 42, ima ovi sini 50, ako si ti oduri stavil meju svite 56, vsi ini virtrudi 60.

⁸ Za lokativ množine nađena je samo jedna potvrda.

⁹ Ti si škodil negovim sinom 26, negovim bližikam 26, dušam našim 8, svim sinom 40, sviom dobrim nadahnut'em 20, vzeti silu onim 31, od tih kim je služil 45, da krivicu inim 42, za ugoditi družim 16.

2.3. Stupnjevanje pridjeva

2.3.1. Tvorba komparativa i superlativa

Komparativ. U pregledanom korpusu potvrđena su tri načina tvorbe komparativa pridjeva:

1. *Nastavak -i koji palatalizira osnovu.* Ovako su tvoreni komparativi *viši, jači*, (ako se je kada špotal dobrim i višim od družih 20, s onim ki je jači...od njega 22).

2. *Osnova + nastavak -iji.* Dva su komparativa u pregledanom korpusu tvorena na taj način: *mudriji, dostojniji* (ki je vele...mudriji od njega 22, koliko bude trpit veći sram toliko oće bit dostojniji 54).

3. *Pridjevi koji za komparativ imaju supletivne oblike, tj. oblike od drugih osnova.* U *Spovidi općenoj* potvrđeni su supletivni komparativi *manji, gori, veći* (ne razmišlja da je veće milosrdije Gospodina Boga 3, najmanji del os milosti božje jest vele veći negoli vsi grisi 4, ki je veći tvoj prijatelj negoli Isuhrst 7, da ni bil nigdar veći grišnik 9, je li učinil veće grihe nego v ine dni 14, otel bi biti veći oda vsih 20, za priti v veće pošten'je 21, inim većim od njega 23, učinil si skandal veći nego jest 33, za moći s većim gnjivom osvetiti se 50, od punta do punta na veće posramljen'je i na veću njemu plaću 54, koga vidiš da ima veću potribu 68, zač ali veći od tebe ali ti je takmen, ali je manji od tebe 70, ako je veći od tebe 70; začiniti da ni manji od njega 20, i ako tvoj iskrni manji je od tebe 71; kontumelija jest gori koren i veći grih 21).

Komparativ se uvodi prijedlogom *od / oda* (s genitivom). Uz komparativ se u nekoliko primjera nalazi prilog za pojačavanje *vele* (najmanji del od milosti božje jest vele veći negoli vsi grisi 4, ki je vele jači i vele mudriji od njega 22, zač je vele manja muka učiniti pokoru na vom svitu 72).

Superlativ. Superlativ se u svim potvrđenim primjerima tvori dodavanjem predmetka *naj-* komparativu (najmanji del od milosti božje 4, ima reći da je on najveći grišnik 9, ka je jedna od najgore trave ka se more najt 30, sakrament od najkašnjega pomazanja 66, i ne od najgorega vina ko imaš 67).

Superlativ se, kao i komparativ, uvodi prijedlogom *od*, također s genitivom.

2.3.2. Deklinacija komparativa i superlativa

U pregledanom korpusu nema tragova imenskoj deklinaciji komparativa i superlativa; komparativi i superlativi pridjeva sklanjaju se kao i u suvremenom jeziku, isključivo kao određeni pridjevi.

2.4. Posvojni i odnosni pridjevi

U tekstu je zabilježen samo jedan posvojni pridjev, u genitivu množine ženskoga roda (od riči Isuhrstovih 64).

Potvrđeni su odnosni pridjevi s ovim sufiksima¹⁰:

- ni** (*jd. N m.* ča je vse grih smrtni 13, četrti grih smrtni 36, s. delo ko godi duhovno, ali telesno 40, ž. počinje spovid općena 1, *G m.* tako od grla kako od pltenoga griha 59, *D m.* suprotiv boju duševnomu 64, sveti matrimonij jest narejen suprotiv boju pltenomu 65, s. suprotiv pomanjkan'ju duševnomu 65, *A m.* je li stal na misi vsaki dan nediljni 14, postavlja v nas plamik ljubveni 58, da si več vaŕžgan na grih plteni 56, za moći veće plteni grih činiti 57, za izagnati grih istočni 64, *n.* kada človik čini ko dobro duhovno 19, *L m.* kada ste bili v pltenom grihu 55, i po zakonu crikvenom imela bi se dati pokora za vsaki smrtni grih 73; *mn. N ž.* da ne bi bile piće telesne...da ne bi bile piće duhovne 65, *G m.* koliko k redu od smrtnih grihov 50, vidivši i pitavši od 7 smrtnih grihov 55, s. imamo viditi od 5 čučen'ji telesnih 55, ž. pitajuć od inih dobrot vrimenih 23, *D ž.* koliko je bil poslušan zapovidem Boŕžjim 18, *A m.* i v ostale blagdani zapovidne 14, ž. ali za ine deleti telesne 6, kupil ali prodal stvari posvećene, kako je knjige crikvene 42)
- ski** (<ьskь) (*jd. G s.* ni vridno toliko koliko držim ljuckoga 4, *D m.* daroval je narodu človičaskomu 61, *A s.* ako je prijel blago ljucko 15, ako bi našal blago općinsko ali židovsko 15, ako je nigdar ukral pinezi ali inu stvar ljucku 15, ž. ako je nigdar ukrel pinezi ali inu stvar ljucku 15, *L s.* v jednom življen'ji mešćanskom 58, *I ž.* ako je općil s ženu ljucku, *mn. G ž.* veće nego je kapalj od vode morske 11, razdilen'je od volj človičanskih 29, *I ž.* stumači je s knjig latinskih 73)
- j/-ji** (< -ij < -ijь) (*jd. N s.* telo Boŕže 64, ž. ako ni okusil ča je ljubav Boŕža 63, *G s.* sakrament od tela Boŕžjega 65, *D m.* tako bismo pomanjkali suprotiv boju djavlju 65, *D s.* čini nas priti k poznaniju Boŕžu 58, *A m.* ako je prisegal po kruh Boŕži 13, po ov oganj Boŕži 13, s. ali po ono vino Boŕže 13, za moći postaviti telo Boŕže 64, ž. na sramotu Boŕžu 29, za ljubav Boŕžu 49, *L ž.* ni bil stisnut v ljubvi Boŕži 58, *I ž.* s pomoću Boŕžu 57; *mn. D ž.* koliko je bil poslušan zapovidem Boŕžjim 19, *L ž.* v rukah djavljih 72)
- nj** (< њnjь) (*jd. N m.* načelno mudrost jest strah gospodanj 70, *mn. A s.* na let gospodnjih 1496 aprila 25 dan 73).

Iz navedene građe vidi se da se pridjevi na *-ni* beziznimno sklanjaju kao određeni pridjevi, dok u ostalim skupinama, iako obilno preteže određena sklonidba, ima i nekoliko potvrda za sklanjanje pridjeva po imenskoj sklonidbi. Pri-

¹⁰ Primjeri koji slijede označeni su ovim kraticama: *jd.* (jednina), *mn.* (množina), *N* (nominativ), *G* (genitiv), *D* (dativ), *A* (akuzativ), *L* (lokativ), *I* (instrumental), *m.* (muški rod), *s.* (srednji rod), *ž.* (ženski rod).

djevi sa sufixsima *-nj*, *-j*, *-ij* u staroslavenskom nemaju složenih oblika; rabeći njihove jednostavna oblike Blažiolović ponovo svjedoči o svojoj književnoj kulturi (s pomoću božju 57, ni bil stisnut v ljubvi Božji 58, tako bismo pomanjkali suprotiv boju djavlju 65, mudrost jest strah gospodanj 70). Uz te oblike, za koje uporište postoji u književnoj tradiciji, nađena je potvrda i za jednostavni oblik pridjeva na *-ski* (ako je općil s ženu ljucku 16) koji se uklapa u tendenciju beziznimnog provođenja nastavka *-u* u instrumentalu jednine ženskoga roda pridjeva i pridjevnih zamjenica u Spovidi općenoj.

3. PRIDJEV U REČENICI

3.1. Pridjev u funkciji predikata

U predikatnoj funkciji u *Spovidi općenoj* redovito dolaze neodređeni oblici (govori da je mlad 3, ošće ima bit tvrd i stanovit 9, je li ta grih otajan ali očit 10, kada je človek mudar 17, ako je bil neposlušen 20, kada je človik srdit 27, ako si vazda pokojan 29, ki je malo manje vazda nemoćan 31, ki bi jure star 31, ne budući pijan 46, ako je nemoćan 49, i ako si lipo učinjen i lip 55, da jest bil brz učiniti svoje vindite 59, ako si bil ubog i nišč duhom 60, ako ni bil umilen i milostiv, i krotak, i dobrostiv 60, da prvo je bil šticoz, srdit, furijoz odgovorit vsakomu človiku 60, ako ni bil čist od srca 61, ako ni bil milosrdan v hiži...dapače je bil skup i krudel 61, kako mu je bil milostiv pop 72).

U dva primjera potvrđena je i upotreba određenih oblika pridjeva u predikatnoj funkciji (i da je mudar i lip i *jaki* 18, singularita jest kada človik otel bi biti nego sam mudar, sam lip, sam *jaki*, sam bogat 23). Može se samo uočiti da se oba puta ponavlja isti pridjev *jaki*, u oba slučaja kao jedan u duljem pridjevskom nizu — autor teksta je vjerojatno osjetio potrebu da razbije jednoličnost izraza, pa je posegnuo za onim pridjevskim oblikom koji inače ne upotrebljava u predikatnoj funkciji.

Ako prihvatimo Križanićevu tezu (koja je mnogo puta modificirana i mijenjana, ali joj svi kasniji lingvistički naponi nisu mnogo oduzeli ni pridodali), koja neodređene oblike objašnjava kao neutralne, a određene kao one kojima se neko svojstvo izdvaja iz niza sličnih, posve je jasno zašto u predikatnoj funkciji zatičemo uvijek (tamo gdje takvo razlikovanje postoji, tj. u nominativu jednine muškoga roda) neodređeni oblik pridjeva. Kako su i inače situacije koje obiluju pridjevima (u bilo kojoj od funkcija) najnepostojanije s obzirom na dosljednost upotrebe očekivanoga pridjevskog oblika, ne iznenađuje da Blažiolović pri duljem nabravanju svojstava pokušava monotoniju nabravanja razbiti unošenjem različitoga pridjevskoga oblika, iako premoć onih drugih (neodređenih) kazuje kako je i njemu po svoj prilici jasno da oni imaju prednost pri upotrebi u opisanoj (predikatnoj situaciji).¹¹

¹¹ Da je Blažiolović u *Spovidi općenoj* pazio na stilske odlike teksta (unatoč činjenici da je riječ o

Kad se u rečenici nalazi u funkciji predikatne dopune, pridjev je također potvrđen u neodređenom obliku (mrmoral da ga Bog ni učinil lipa, bogata i velika 32, od potrebe ti je biti žalostnu od zal ke si učinil 5, ležati kako mrtvu 36¹²).

3.2. Pridjev u funkciji atributa

Kao i inače, tako je i u pregledanom korpusu najčešća funkcija pridjeva u rečenici funkcija atributa. U najvećem broju primjera pridjev u atributnoj funkciji nalazi se ispred imenica, ali dobro su potvrđene i situacije u kojima se atribut nalazi iza imenice. Neke su veze imenice i pridjeva stalne, tj. atribut se uvijek javlja ili ispred ili iza imenice (misal pohotna 50, milosrdije telesno 66, 68, milosrdije duhovno 66, 68, ljubav pltena 53, grih plteni 59, 56, 57 grih smrtni 13, 36). Odnosni pridjevi (vidi primjere) u velikoj većini slučajeva nalaze se iza imenice koju označuju (neki, npr. *božji* i *beziznimno*).

Jedna od situacija u kojima autor bez iznimke upotrebljava određene oblike pridjeva jest kada govori o općepoznatom subjektu, smatrajući pritom sve subjekte koji pripadaju obredu ili su poznati iz Biblije općepoznatima. Tako se npr. pridjev *sveti*, kada dolazi u sintagmi s imenom (evanđelisti, crkveni učitelji) ili s kojim pojmom znanim iz Biblije ili koji se osjeća sastavnim dijelom katoličke kulture, javlja uvijek u određenom obliku (ere govori sveti Avgustin 8, kako govori sveti Avgustin 9, od kuda govori sveti Avgustin 17, 30, kako govori sveti Remij 30, od kuda govori sveti Brnard, od kuda sveti Brnardo govori 45, teologu z Milana reda svetoga Frančiska 1, ne razmišlja govoren'ja svetoga Avgustina 3, i ošće prostiti svetomu Petru 2, on zva svetoga Matija 2). Iznimku od tog pravila nalazimo u sintagmi Duh sveti, koji je u tri potvrde u genitivu zabilježen s neodređenim oblikom pridjeva (ki dari jesu sedmera računa Duha sveta 62, suprotiv sedmim darom Duha sveta 62, ošće nam je dal strah od Duha sveta 62)¹³

djelu na temelju kojega je A. Cronija izveo tezu o nepostojanju hrvatske glagoljaške književnosti), pokazala sam pišući o zamjenicama u tom tekstu (Hudeček (1988): 68). Pokazano je da je Blažiolović provodio mnoge postupke namijenjene uglavnom razbijanju monotoniije duljih fraza (npr. naizmjeničnom upotrebom različitih oblika iste zamjenice, variranjem upotrebe posvojnih i ličnih zamjenica u istoj funkciji, itd.). Takvim njegovim svjesnim nastojanjem može se objasniti i pojava dviju potvrda u kojima se određeni pridjevski oblik nalazi u predikatnoj funkciji.

¹² U dva navedena primjera potvrđena je upotreba dativa s infinitivom (dativus cum infinitivo), koja je jedno od nedvojbenih staroslavenskih obilježja (staroslavenski grčki akuzativ s infinitivom kadšto prenosi dativom s infinitivom (usp. Hamm (1974): 185, Ivšić (1970): 374). Ovakva upotreba dativa još je jedna potvrda čestoga Blažiolovićeoga posezanja u staroslavenski inventar, ovo-ga puta sintaktički.

¹³ Ove potvrde za upotrebu neodređenoga pridjeva kad se sintagma *Duh sveti* nalazi u kosim padežima ne podudaraju se u potpunosti sa zaključkom koji izvodi S. Damjanović (1984): 120: "pažljivo promatranje pokazat će npr. da se u našim tekstovima svi subjekti koji pripadaju obredu ili su poznati iz Biblije smatraju općepoznatima, a ta kategorija općepoznatosti uvjetuje uporabu složenih oblika: protivu milosti svetoga duha (TKZ 226)...U tom smislu vrlo je karakteristično da se pridjev *sveti* u sintagmama s evanđelistima, crkvenim učiteljima...ili s pojmovim aznanim

Upotreba neodređenih oblika u funkciji izricanja općega može se ilustrirati ovim ulomcima:

...zač človik *len* ima faštidij činiti ko koli dobro, a človik *nemarljiv* ne mari se ni početi činiti ko koli dobro, i ako je li počne, ne mari se je dosvršiti da človik *malodušan* ima strah početi ko koli dobro...38...človik *gltn* nigdar ne čini uvzdržan'ja ni jednoga...človik *pijan* strati bi v tovariši v jiden'je i pitje...49.

Ovi primjeri pokazuju da se pisac odlučio za neodređene oblike kad je trebalo izreći što opće. Ipak, izričući opće pridjevom u imeničkoj funkciji (koji stoji u sintagmi sam, bez imenice koju bi pobliže označavao) autor se češće odlučuje za određene oblike pridjeva (v. poglavlje 3.3.).

3.3. Pridjev u funkciji subjekta ili objekta

U pridjeva kod kojih je — od za njih tipične atributne funkcije — došlo do preuzimanja sintaktičke funkcije subjekta ili objekta rijetko dolazi, u hrvatskom jeziku, do njihova pravoga, potpunoga poimeničavanja. Supstantivizacija u kojoj opisni ili posvojni pridjevi uz sintaktičku funkciju imenice poprimaju i njezinu deklinaciju (*mlada, zlo, dobro, ujna, strina*) pojava je do koje je došlo u vrlo malom broju slučajeva i za koju nemamo potvrda u pregledanom korpusu. Češće dolazi samo do preuzimanja sintaktičke funkcije imeničke riječi, tj do stupanja pridjeva u takvu sintaktičku službu u kojoj on od minornoga konstituenta postaje nositeljem imeničke sintagme, te mora *sam* predati obavijesnost cijele, nereducirane sintagme. U takvim slučajevima pridjev zadržava vlastitu pridjevsku deklinaciju. Najčešće je potvrđen u određenom obliku, "obliku atributa", ali ima i slučajeva da se javlja u neodređenom obliku.

U pregledanom tekstu pridjevi u funkciji subjekta i objekta obilno su potvrđeni. Lako se može objasniti i zašto je tako. *Spovid općena* tekst je koji daje upute ispovjedniku kako će voditi ispovijed, kako će ispitati *kakav* je grešnik bio. Svaka od epizoda i naputaka nema stoga konkretan karakter, već se problem koji se iznosi generalizira, uopćuje; osobina je ono što dolazi u prvi plan i određuje svojega nositelja. Ono (onaj) o čemu (komu) je riječ opisuje se svojom temeljnom, najmarkantnijom osobinom — osobinom koja ga je u tom trenutku učinila predmetom ispovjedniskove pažnje. U gramatičkom smislu to znači pridjevom u imeničkoj službi, u sintaktičkom pridjevom subjektom / objektom koji kao nositelj cjelokupne sintagme definira njezin cjelokupni sadržaj svojstvom (kakvoćom) opisanoga.

iz Biblije uvijek javlja u složenu obliku..." U pregledanom korpusu ova se teza potvrđuje, osim u četiri navedena primjera, u kojima se pridjev *sveti* uz imenicu *duh* javlja u genitivu u neodređenom obliku. U tekstu pisanom hrvatskim crkvenoslavenskim jezikom, dakle jezično različitom od teksta koji je promatran u ovom radu, *Hrvojevu misalu*, također sam našla ove povrde: ot d(u)ha s(ve)ta 155 17a, 154 28a, v' edin'stvě d(u)ha s(ve)ta 153 17d, d(uh)a s(ve)ta 153 13d.

Težnja da se prenošenjem imeničke funkcije na pridjev sažme uobičajena, ustaljena sintagma ogleda se i u činjenici da kroz cijeli pregledani korpus nailazimo neprestano na iste primjere, koji se potvrđuju i u istim padežima, i u istim sintagmatskim sklopovima (ako si kada psoval Boga ali svetih 24, na sramotu Božju ali nega svetih 24, ne more toga učiniti Bog ni njegovi sveti 30, da si uvridil Gospodina Boga i iskrnoga i dušu tvoju 6, iskrni se uvrijuje 6, bolezan vnutrnja od napridka i slave svoga iskrnoga 32, ko godi zlo koje je učinil tvoj iskrni 33, kada človik muči dobro...od svega iskrnoga 34, ako je kada ozloglasil svoga iskrnoga 34, zlo ko je učinil tvoj iskrni 34, zvati svoga iskrnoga 35, svisiti svega iskrnoga 36, ko čini človik svemu iskrnemu 42, ki očito krade svoga iskrnoga 42, blago svojega iskrnoga očito i otajno gre krasti 42, meu nami i iskrnim 58, ni bil stisnut v ljubvi Božji i iskrnoga 58, dobrotiv k svemu iskrnemu 60, ako je tvoj iskrni takmen tebi 70, i ako je tvoj iskrni manji od tebe 71, ča je sagrišil suprotiv iskrnemu). Ovdje su dani najčešći primjeri, koji se mogu promatrati i kao pravi poimenačeni pridjevi pridjevske deklinacije. U rječniku bismo ih, naime, mogli obraditi kao imenice.

Kako je svrha uvođenja pridjeva u imeničkoj službi izražavanje općega, logično je da se u većem broju slučajeva pridjevi javljaju u množini (on ozdravljaše nemoćne, skrešavaše mrtve, ozdravljaše gubave 2, i pritisnul se je k zlim i nečistim 20, i rekal ono ča zna i ča ne zna od pape, od popov i fratar i svitovnih 27, Blaženi nišći duhom, blaženi umileni i milosrdni...blaženi čisti srcem, blaženi milosrdni 59, da je da ubozim 63, iamš oditi nagih 67, zač ubozi ne mogu učiniti tih del od milosrdija 68, ako se je pritisnul k zalim 69).

Može se međutim, ustvrditi da je za obavijest koju sintagma predaje posve nevažno nalazi li se pridjev u jednini ili množini. Pažljivim promatranjem primjera vidljivo je da bi se u gotovo svima pridjev u jednini mogao zamijeniti istim u množini i obratno, a da do promjene u značenju ne bi došlo. Upravo zbog toga što je osobina ono što definira svojega nositelja, redovito je riječ o primjerima u kojima pridjev u imeničkoj službi, javljao se u jednini ili množini, ne utječe na obavijestnost sintagme, osim što jednina daje laganu nijansu jačega naglašavanja osobine; zbog svoje rjeđe uporabe nalazi se dublje u stilskom inventaru. Iz navedenoga proizlazi i mogućnost bogatoga stilskoga variranja kojom se autor obilno služi:

Pohoditi nemoćnoga, napitati lačna, napojiti žajna, odkupiti uznika, prijeti strana, oditi naga, pokopati mrtva... pohoditi nemoćna, uznika, vdovicu, sirote v njih nevoljah...oditi nagih ki su rasipani od nesrić sega svita...pokopati mrtvih 66

U ovom malom ulomku izmjenjuju se pridjevi jednini i množini, u neodređenim i određenim oblicima. Upotrebu neodređenih pridjeva u imeničkoj službi mogli bismo protumačiti u vezi s već rečenim o odnosu broja pridjeva u imeničkoj službi i njihovim variranjem kao stilskim sredstvom. Napomenuto je da pridjev u jednini ima snažnije, ekspresivnije značenje; još snažnije svojom kratkoćom i zgusnutošću djeluje neodređeni pridjev, pojačavajući i uopćujući značenje. Uos-

talom, upravo uporaba pridjeva u jednini u imeničkoj službi, a često i u neodređenom obliku, tipična je za jezik poslovice, kojoj je cilj što kraće i dojmljivije izraziti opće (npr. sit gladnu ne vjeruje).

LITERATURA

1. Damjanović, Stjepan (1984) *Tragom jezika, hrvatskih glagoljaša*, Zagreb.
2. Hamm, Josip (1971) *Staroslavenska gramatika*, Zagreb.
3. Hercigonja, Eduard (1982) *Dijakronijski razvoj fleksije pridjeva i zamjenica u jeziku hrvatskoglagoljskih zborničkih tekstova 15. stoljeća*, Filologija 11, Zagreb; str. 9 – 73.
4. Hudeček, Lana (1988) Zamjenice u "Spovidi općenoj", *Rasprave Zavoda za jezik IFF*, sv. 14, Zagreb, str. 59 – 69.
5. Ivšić, Stjepan (1970) *Slavenska poredbena gramatika*, Zagreb.
6. Nazor, Anica (1979) *Uvod pretisku Spovidi općene*, Spovid općena, Senj.
7. *Priručna gramatika hrvatskoga književnog jezika* (1992), Zagreb.
8. *Spovid općena* (1978), fototipsko izdanje, Rijeka.
9. *Spovid općena* (1979), latinička transkripcija glagoljskog teksta Spovid općena tiskanog 1496. u Senju, Senj.

Summary

ADJECTIVES OCCURRING IN "SPOVID OPĆENA"

In this paper the author gives a survey of adjectives occurring in "Spovid općena" and analyses adjective declensions as well as the syntactic use of adjectives.

Key words: adjectives, Spovid općena, declension, syntactic use

Ključne riječi: pridjevi, Spovid općena, deklinacija, sintaktička upotreba